

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Łatacz · Rafał Michałczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Nakaz (zasada, technika) prokonstytucyjnej wykładni prawa; Zasada wykładni zorientowanej na konstytucję; Zasada prymatu wykładni w zgodzie z konstytucją.

[2. ISTOTA] Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją to dyrektywa wykładni systemowej stosowana w procesie kontroli konstytucyjności prawa do ustalenia lub wykluczenia istnienia relacji zgodności z konstytucją przepisu usytuowanego niżej w hierarchii źródeł prawa. Negatywny wynik tej wykładni w przypadku jej zastosowania przez TK uzasadnia orzeczenie niekonstytucyjności poddanego wykładni przepisu, a w przypadku jej zastosowania przez sąd – wystąpienie z pytaniem prawnym do TK lub (wówczas, gdy to dopuszczalne) pominięcie niekonstytucyjnego przepisu w procesie orzekania.

W orzecznictwie i literaturze obok pojęcia wykładni prawa w zgodzie z konstytucją funkcjonuje pojęcie wykładni prokonstytucyjnej. Z reguły oba są stosowane zamiennie, choć wydaje się, że zasadne jest rozróżnienie ich tam, gdzie chodzi o rezultat. Obie metody wykładni działają bowiem podobnie, gdy analizujemy je jako czynności; obie czynią konstytucję punktem odniesienia dla działań wykładniczych, których przedmiot stanowi przepis ustawy lub aktu podustawowego. Wykładnia w zgodzie z konstytucją pozwala jednak na osiągnięcie jednego i jednoznacznego rezultatu: ustalenie lub wykluczenie istnienia relacji zgodności przepisu z konstytucją. Stosuje się ją w sytuacji istnienia wątpliwości co do zgodności prawa z konstytucją. Z kolei wykładnia prokonstytucyjna ma na celu wskazanie takiego sposobu rozumienia przepisu, który „najpełniej odpowiada normom, zasadom i wartościom konstytucyjnym” (uchwała(7) NSA z 13.11.2012, II OPS 2/12). Rezultat tej wykładni jest wobec tego ocenny i stopniowalny. Spośród różnych możliwych sposobów rozumienia przepisu ustalonych jako zgodne z konstytucją nakazuje ona wybór tego, które będzie zgodne z nią w stopniu najwyższym. Tę metodę wykładni stosuje się więc, gdy zgodność przepisu z konstytucją w zasadzie jest przesądzona, a wątpliwości dotyczą jedynie tego, które rozumienie przepisu jest optymalne z punktu widzenia wartości, norm i zasad konstytucyjnych.

Nakaz wykładni prokonstytucyjnej to zatem dyrektywa wykładni optymalizacyjnej wymuszającej na interpretatorze poszukiwanie rozwiązania najlepszego z konstytucyjnego punktu widzenia. Niewykluczone wszakże, że interpretator dokona prokonstytucyjnej wykładni prawa, która zostanie uznana za niezgodną z ustawą zasadniczą, gdyż rezultat wykładni prokonstytucyjnej również może zostać oceniony pod kątem zgodności z konstytucją. Oba rodzaje wykładni stosowane są w działalności orzeczniczej TK i sądów. Wykładnia w zgodzie z konstytucją stanowi element procesu kontroli konstytucyjności prawa, natomiast wykładnia prokonstytucyjna – element procesu rekonstrukcji treści normatywnej poddawanego wykładni przepisu. Ową treść rekonstruuje się przy uwzględnieniu norm, zasad i wartości konstytucyjnych. Przeciwnieństwem tak rozumianej wykładni prokonstytucyjnej jest wykładnia antykonstytucyjna, czy też – stosując termin zaproponowany przez Jerzego Zajadłę – wykładnia wroga wobec konstytucji (*interpretatio constitutionis hostilis*; zob. Zajadło 2018).

Zarówno wykładnia w zgodzie z konstytucją, jak i wykładnia prokonstytucyjna nie powinny pomijać rozumienia przepisu utrwalonego, ujednoliconego i upowszechnionego w orzecznictwie sądowym. W świetle orzecznictwa TK takie rozumienie przepisu determinuje jego treść, wykluczając potencjalnie możliwe rozumienia alternatywne.

Wykładnię w zgodzie z konstytucją i wykładnię prokonstytucyjną stosuje się w granicach wyznaczonych przez literalne brzmienie interpretowanego przepisu (uchwała(7) SN z 20.06.2012, I KZP 8/12), a wykładnię prokonstytucyjną dodatkowo wówczas, gdy rezultat wykładni językowej przepisu jest niejednoznaczny (orzeczenie TK z 15.07.1996, K 5/96; por. Czarny 2005: 71). W takim wypadku nakaz wykładni prokonstytucyjnej zobowiązuje do wyboru spośród różnych możliwych znaczeń przepisu tego, które odpowiada standardom konstytucyjnym. Leżące u podstaw tej metody wykładni domniemanie konstytucyjności ustawy (→55) pozwala zakładać, że istnieje zgodne z konstytucją rozumienie przepisu.

[3. UZASADNIENIE] Reguła wykładni prawa w zgodzie z konstytucją oraz zasada wykładni prokonstytucyjnej to toposy prawnicze, które nie zostały wyrażone wprost w Konstytucji RP ani w innych aktach prawnych. Znajdują jednak silne uzasadnienie aksjologiczne, normatywne i dogmatyczne.

Uzasadnienie aksjologiczne obu toposów wiąże się z nadrzędnym statusem konstytucji w systemie prawa. Nadrzędność ta nie tylko wynika z okoliczności o charakterze formalnym, wyznaczających hierarchię aktów prawnych w systemie źródeł prawa (→57), lecz także łączy się z przedmiotem regulacji. Konstytucja to zbiór istotnych dla całego porządku prawnego wartości, którym – przez fakt

wpisania ich do konstytucji czy z niej wyinterpretowania – przyznano fundamentalne znaczenie. Uzasadnienie aksjologiczne wynika więc z doniosłości konstytucji jako aktu prawnego i z tego, że normuje ona najważniejsze dla danego porządku prawnego kwestie, wyznaczając granice w płaszczyźnie stanowienia i stosowania prawa. U podstaw tego rozumowania leży założenie, że system prawny to pewna całość, określona czy nawet zdeterminowana przez konstytucję i zawarte w niej zasady (ich treściowe bogactwo i aksjologiczne nasycenie). Dokonywanie wykładni zgodnie z konstytucją i w sposób prokonstytucyjny umożliwia „promieniowanie” konstytucji na normy w systemie prawnym, gwarantując jedność i spójność aksjologiczną systemu prawnego, a przez to również pewność prawa oraz stabilizację i przewidywalność rozstrzygnięć (wyroki TK: z 5.01.1999, K 27/98; z 7.11.2016, K 44/16).

Uzasadnienie normatywne obu toposów opiera się przede wszystkim na treści art. 8 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym „Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej”. Przepis ten wyraża zatem wspomnianą wyżej zasadę nadrzędności konstytucji w systemie źródeł prawa. Wykładnia w zgodzie z konstytucją koresponduje z aspektem negatywnym tej zasady, służąc egzekwowaniu zakazu stanowienia prawa sprzecznego z konstytucją. Z kolei wykładnia prokonstytucyjna współgra z aspektem pozytywnym zasady nadrzędności konstytucji, warunkując możliwość egzekwowania nakazu stanowienia prawa urzeczywistniającego i rozwijającego standardy konstytucyjne. W literaturze przedmiotu pojawia się jednak także odmienne stanowisko, zgodnie z którym prokonstytucyjna wykładnia i wykładnia w zgodzie z konstytucją są „[i]nnym sposobem bezpośredniego stosowania Konstytucji w indywidualnych sprawach sądowych”. Maciej Gutowski i Piotr Kardas twierdzą, że rozróżnianie obu tych metod wykładni „jest nieco sztuczne. Wykładnia prokonstytucyjna stanowić ma w założeniu dość złożoną operację myślową wymagającą orzeczniczego rozumowania, w ramach którego sądy podejmują próbę ukierunkowania interpretacji ustawy i Konstytucji pod kątem ustalonego uprzednio stanu faktycznego, w celu współuzgodnienia, a następnie współaplikacji normy konstytucyjnej i ustawowej. Wykładnia w zgodzie z Konstytucją jest w istocie jej nieco mniej złożoną formułą” (WiSP: 644–645).

Oba rodzaje wykładni znajdują uzasadnienie również w zasadzie konstytucjonalizmu wynikającej z art. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którą władza działa w granicach wyznaczonych jej przez Konstytucję (Pułło 2010: 420) – czyli organy państwa powinny stanowić oraz stosować prawo w sposób z nią zgodny. Wyznaczenie granic działania organów państwa przez ustawę zasadniczą ma na celu przede wszystkim ochronę jednostki przed nieuprawnioną ingerencją państwa w sferę jej praw i wolności (→65). Wykładnia prokonstytucyjna jest więc gwarancją prowol-

nościowego stosowania prawa przez organy państwa oraz poszanowania przez te organy godności jednostki będącej źródłem jej praw i wolności (art. 30 KRP). Oba omawiane toposy można uznać za formy stosowania Konstytucji (art. 8 ust. 2 KRP); powinno być ono dokonywane – jak wynika z preambuły do Konstytucji RP – z dbałością „o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi”.

W ramach procesu kontroli konstytucyjności prawa reguła wykładni prawa w zgodzie z konstytucją znajduje uzasadnienie w art. 79 ust. 1, art. 188 pkt 1 i 3 oraz art. 193 KRP. Z treści tych przepisów wynika, że w procesie kontroli konstytucyjności prawa Konstytucja RP stanowi punkt odniesienia dla oceny aktów podkonstytucyjnych, a celem tego procesu jest ustalenie, że istnieje zgodne z Konstytucją ich rozumienie. Warto bowiem zauważyć, że wszystkie trzy przepisy, opisując istotę kontroli konstytucyjności prawa, inicjowanej odpowiednio skargą konstytucyjną, wnioskiem i pytaniem prawnym, posługują się formułą „zgodności z konstytucją”. Stwierdzenie braku takiej zgodności skutkuje orzeczeniem o niekonstytucyjności zakwestionowanej regulacji.

Wykładnia w zgodzie z konstytucją „koresponduje z domniemaniem konstytucyjności ustawy, którego przełamanie wymaga wykazania, że w żadnym z możliwych sposobów rozumienia przepisu nie jest on zgodny z Konstytucją” (wyrok TK z 16.03.2017, Kp 1/17; podobnie w wyroku TK z 7.11.2016, K 44/16). Domniemanie konstytucyjności ustawy leży wręcz u podstaw tej metody wykładni. Punktem wyjścia dla jej stosowania jest założenie, że istnieje takie rozumienie przepisu, przy którym będzie on zgodny z Konstytucją, a zgodność taka może być domniemywana tak długo, jak długo domniemanie to nie zostanie obalone w wiążący sposób przez TK.

Silne uzasadnienie dla stosowania wykładni w zgodzie z konstytucją wynika też z zasady podziału i równowagi władz (art. 10 KRP; →61). Orzeczenie przez TK niekonstytucyjności przepisu, który może i powinien być stosowany zgodnie z Konstytucją, stanowiłoby nadmierną ingerencję tego organu w sferę kompetencji parlamentu. Dlatego stwierdzenie niekonstytucyjności przepisu należy uznać za uzasadnione dopiero wówczas, gdy jego wykładnia w zgodzie z Konstytucją RP nie jest możliwa (zob. wyrok TK z 15.09.1999, K 11/99; Czarny 2005: 74; Wronkowska 2008: 19). Z kolei wykładnia prokonstytucyjna budzi więcej wątpliwości z punktu widzenia zasady podziału i równowagi władz, bowiem jest przejawem aktywizmu sędziowskiego. Wskazywanie najbardziej prokonstytucyjnego rezultatu wykładni może być postrzegane jako wkraczanie w kompetencje organów stanowiących i stosujących prawo przez narzucanie im optymalnego sposobu wykładni w sytuacji, gdy inne istniejące sposoby wykładni również prowadzą do wyników zgodnych z konstytucją.

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją (ang. *interpretation in harmony with the constitution*) to upowszechniona i utrwalona zasada sądownictwa amerykańskiego (Imboden 1961: 138). W Europie jej stosowanie zapoczątkował szwajcarski Trybunał Federalny, który w wyroku z dnia 8 lipca 1908 r. stwierdził, że „zgodnie z ogólnymi zasadami wykładni przepis powinien zostać tak zinterpretowany, aby pozostawał w ramach konstytucji” (BGE 34 I 519, 528). W latach 50. XX w. wykładnię w zgodzie z konstytucją zaadaptowały do swojego orzecznictwa kolejne sądy konstytucyjne: austriacki Sąd Konstytucyjny w 1951 r., Federalny Trybunał Konstytucyjny i bawarski Trybunał Konstytucyjny w 1952 r. oraz włoski Trybunał Konstytucyjny w 1956 r. (Bogs 1966: 15). Georg Jellinek jako jeden z pierwszych starał się stworzyć teoretyczną podbudowę dla omawianego toposu. Twierdził, że dopóki akty organów państwowych nie zostaną uznane za niezgodne z konstytucją, dopóty muszą być postrzegane jako z nią zgodne, nawet jeśli „literalna wykładnia przepisu konstytucyjnego prowadziaby do innego rezultatu” (Jellinek 1905: 17n).

W Polsce wykładnia w zgodzie z konstytucją od początku towarzyszyła działalności orzeczniczej TK, ale po raz pierwszy została zastosowana w pełnym tego słowa znaczeniu w orzeczeniu z 18.10.1994, K 2/94. W okresie poprzedzającym wejście w życie Konstytucji RP omawiana metoda wykładni odgrywała szczególnie istotną rolę w sprawach dotyczących ustalania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw. Orzeczenia TK stwierdzające niekonstytucyjność ustaw nie były wówczas ostateczne; mogły zostać oddalone (w okresie 1997–1999 – odrzucone) przez Sejm. Skłoniło to TK do szukania takiego sposobu rozumienia przepisu, przy którym byłby on zgodny z Konstytucją. Prokonstytucyjna wykładnia tego okresu miała charakter twórczy, a nawet prawotwórczy (zob. w szczególności uchwałę TK z 7.03.1995, W 9/94). Po 1997 r. wykładnia w zgodzie z konstytucją legła u podstaw koncepcji wyroków interpretacyjnych (zob. Tuleja 2016). Były to orzeczenia, w sentencji których TK zamieszczał ustalone przez siebie zgodne z Konstytucją RP rozumienie przepisu. Spór o dopuszczalność wydawania tego rodzaju orzeczeń spowodował, że z czasem pozytywną formułę sentencji wyroku interpretacyjnego (zob. np. wyrok TK z 10.07.2000, SK 12/99) zastąpiono formułą negatywną (zob. np. wyrok TK z 2.06.2010, SK 38/09). Ostatecznie jednak TK znacząco ograniczył wydawanie tego rodzaju orzeczeń, bowiem nie były one respektowane przez sądy, a SN wprost stwierdził, że nie mogą stanowić podstawy prawnej wznowienia postępowania w oparciu o art. 190 ust. 4 Konstytucji RP (zob. uchwała(7) SN z 17.12.2009, III PZP 2/09).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Wykładnia w zgodzie z konstytucją oraz wykładnia prokonstytucyjna są często stosowane w orzecznictwie sądowym. Obie leżą również u podstaw procesu kontroli konstytucyjności prawa. Często bywają także wykorzystywane przez sądy do zrekonstruowania treści normatywnej przepisu lub zweryfikowania poprawności (z konstytucyjnego punktu widzenia) treści normatywnej przepisu ustalonej przez zastosowanie innych metod wykładni, zwłaszcza wykładni językowej.

Przykład orzeczenia, w którym podjęto próbę ustalenia treści normatywnej przepisu przy wykorzystaniu wykładni prokonstytucyjnej, stanowi uchwała(7) NSA z 3.06.2013, I FPS 6/12. W sprawie tej NSA rozpatrywał przedstawione mu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne: czy do przerwania biegu przedawnienia na podstawie art. 70 § 4 op konieczne jest zawiadomienie o zastosowaniu środka egzekucyjnego przed upływem terminu przedawnienia. Wykładnia literalna tego przepisu nie dawała jednoznacznego rezultatu. Sąd odpowiedział na to pytanie twierdząco, wyjaśniając: „Za uznaniem, że obie przesłanki wskazane w art. 70 § 4 Ordynacji podatkowej, tj. zastosowanie środka egzekucyjnego oraz zawiadomienie o tym dłużnika, powinny zostać spełnione przed upływem okresu przedawnienia, przemawia [...] wykładnia prokonstytucyjna [...]. Przyjęcie [...] tezy, że zawiadomienie o zastosowanym środku egzekucyjnym nie musi nastąpić przed upływem terminu przedawnienia, powodowałoby [...], iż podatnik nie wiedziałby, czy jego zobowiązanie podatkowe przedawniło się, czy nie. W konsekwencji taka wykładnia byłaby sprzeczna z konstytucyjną zasadą ochrony zaufania do państwa i stanowiącego przez nie prawa”.

Innym przykładem prokonstytucyjnej wykładni przepisu prawa podatkowego jest wykładnia dokonana przez NSA w wyroku z 14.08.2007, II FSK 910/06. W sprawie tej NSA badał legalność uchwały rady miasta zwalniającej autobusy gminne dowożące dzieci do szkół od podatku od środków transportowych. Z przepisu ustawowego wynikało, że gmina może wprowadzić inne zwolnienia przedmiotowe niż określone w ustawie, jednak we wspomnianej uchwale gmina *de facto* dokonała zwolnienia przedmiotowo-podmiotowego. Nie były nim bowiem objęte wszystkie autobusy dowożące dzieci do szkoły, ale jedynie te będące w posiadaniu gminnych jednostek budżetowych. Ustosunkowując się do kwestii legalności tej uchwały, NSA stwierdził, iż „skoro z wykładni systemowej wynika, że ustawodawca w różnych ustawach rozróżnia nie tylko zwolnienia o charakterze *stricto* przedmiotowym i *stricto* podmiotowym, ale i zwolnienia przedmiotowo-podmiotowe czy podmiotowo-przedmiotowe, to ich wykładnia w zgodzie z Konstytucją nakazuje przyjąć, że na gruncie art. 217 Konstytucji RP w zw. z art. 12 ust. 1 i art. 12 ust. 4 u.p.o.l. [ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, t.j. Dz. U.

z 2019 r. poz. 1170 ze zm.] rada gminy może wprowadzić wyłącznie zwolnienia od podatku od środków transportowych o charakterze przedmiotowym, ale nie o charakterze przedmiotowo-podmiotowym”. Choć zatem NSA w tej sprawie odwołał się do pojęcia wykładni w zgodzie z konstytucją, to *de facto* zastosował wykładnię prokonstytucyjną.

Wykładnia prokonstytucyjna zdeterminowała zakres przedmiotowy normy ustawowej w wyroku SN z 15.06.2005, IV CK 805/04. W tej sprawie powodowie wystąpili przeciwko gminie i Skarbowi Państwa – wojewodzie o odszkodowanie i zadośćuczynienie za naruszenie ich dóbr osobistych przez bezprawne ograniczanie im wolności do publicznych zgromadzeń, w tym siłowe rozbijanie pokojowych manifestacji, ograniczające ich swobodę i ekspresję filmowanie zgromadzeń, legitymowanie, przesłuchiwanie oraz rekwirowanie sprzętu nagłaśniającego, transparentów i flag narodowych. W kontekście tej sprawy pojawiło się pytanie, czy dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 i art. 24 kc może być wolność polityczna organizowania publicznych zgromadzeń wyrażona w art. 57 Konstytucji RP, a tym samym – czy naruszeniem dobra osobistego mogą być wspomniane wyżej czynności bezprawnie ograniczające wolność zgromadzeń. Sąd Najwyższy stwierdził, że „[w]ykładnia w zgodzie z Konstytucją, a ściślej z gwarantowaną w art. 31 ust. 1 Konstytucji zasadą wolności człowieka, przemawia za tym, aby za naruszenia dobra osobistego, jakim jest wolność, uznać także czynności wymuszające określone zachowania się, czyli – innymi słowy – prowadzące do działania pod przymusem. Gdyby nie doszło do uchylenia decyzji odmawiających zgody na organizację zgromadzeń publicznych, czynności tego rodzaju nie mogłyby być oczywiście uznane za bezprawne naruszenia dobra osobistego, jakim jest wolność w przedstawionym wyżej znaczeniu. Po uchyleniu natomiast omawianych decyzji z powodu ich sprzeczności z prawem wspomniane czynności powinny być uznane za bezprawne – pozostające w normalnym związku przyczynowym z uchylonymi decyzjami – naruszenia tego dobra”. Analiza tego orzeczenia prowadzi do wniosku, że w przedmiotowej sprawie, podobnie jak we wcześniejszej, zastosowano wykładnię prokonstytucyjną, choć sąd nazwał ją „wykładnią w zgodzie z konstytucją”.

Wykładnię w zgodzie z konstytucją szeroko wykorzystuje się w orzecznictwie innych sądów konstytucyjnych, o czym była już mowa. Szczególne zasługi w rozwoju tej metody wykładni ma jednak niemiecki FTK. W wyroku z 9.02.1982 stwierdził, że przepis ustawowy nie jest niezgodny z konstytucją, jeśli możliwa jest wykładnia zgodna z konstytucją, a przepis poddany tej wykładni zachowuje sens (BVerfGE 59,360 (386)). Z kolei w postanowieniu z 28.04.1965 FTK uznał, że jeśli możliwych jest kilka różnych wykładni danej normy, z których jedne prowadzą do wniosku, że jest ona zgodna z konstytucją, a inne – że jest z nią niezgodna, to należy przyjąć,

że norma jest zgodna z konstytucją, a wykładnia niezgodna z konstytucją powinna zostać uchylona (BVerfGE 19,1 (8)).

[6. CHARAKTERYSTYKA] Komentowany topos to prawniczy topos interpretacyjny, udziela bowiem odpowiedzi na pytanie o znaczenie lub zakres wyrażen występujących w tekstach prawnych. Określa się go jako metodę lub technikę wykładni prawa (zob. orzeczenie TK z 15.07.1996, K 5/96; wyroki TK: z 10.07.2000, SK 12/99; z 23.07.2013, P 36/12), która koresponduje z domniemaniem konstytucyjności oraz umożliwia istnienie norm w systemie prawnym bez konieczności ich uchylania (wyroki TK z: 5.01.1999, K 27/98; z 28.04.1999, K 3/99). Konieczność ta zachodzi dopiero wówczas, gdy wykazane zostanie, że przepis w żadnym z możliwych sposobów jego rozumienia nie jest zgodny z Konstytucją RP (wyrok TK z 16.03.2017, Kp 1/17).

Specyfika pojęcia prokonstytucyjności wskazuje, że komentowany topos ma charakter zasady, a nie reguły, ponieważ interpretacja prokonstytucyjna może w mniejszym bądź większym stopniu oddawać normatywną i aksjologiczną treść Konstytucji RP. Oznacza to, że interpretacja prawa może być oceniana w kategoriach „bardziej lub mniej” konstytucyjnej, w różnym stopniu realizując przyjęte założenie. Wyznaczony cel wykładni to interpretacja najbliższa istocie, treści i tożsamości norm konstytucyjnych. Osiąga się go poprzez wybór spośród rysujących się wzajemnie „konkurujących” znaczeń przepisu takiego sensu normatywnego, takiego kierunku wykładni, który jest zgodny z konstytucyjnymi normami i wartościami, w tym z prawami podstawowymi (zob. uchwała(7) NSA z 13.11.2012, II OPS 2/12; wyrok SN z 15.06.2005, IV CK 805/04; wyrok TK z 8.11.2000, SK 18/99; wyroki FTK: z 28.04.1965, 1 BVerfGE 19,1; z 8.03.1972, 2 BVerfGE 32,373). Prawidłowe zastosowanie wykładni wymaga wyważenia racji oraz uwzględnienia ograniczeń w postaci reguł wykładni, takich chociażby jak szeroko zakreślone rezultaty wykładni językowej i zakazy wykładni *contra legem* (uchwała(7) SN z 20.06.2012, I KZP 8/12) oraz wykładni *per non est* (wyrok TK z 20.05.2008, P 18/07; →29). Podkreśla się także, że nie może ona mieć charakteru prawotwórczego, a więc nie może prowadzić do tworzenia nowej normy prawnej – uzupełniania lub poprawiania prawodawcy (zob. wyrok TK z 23.07.2013, P 36/12; podobnie wyrok NSA z 18.07.2012, II FSK 1964/11), a tym samym legitymizować rozstrzygnięć, dla których nie stworzono w istocie właściwej podstawy materialnoprawnej (wyrok NSA z 18.07.2012, II FSK 1566/11). Powinna natomiast w momencie pojawienia się wątpliwości interpretacyjnych poprzedzać kontrolę konstytucyjności prawa, zastrzeżoną w polskim porządku prawnym dla TK (wyrok SN z 25.10.2011, II KK 84/11; por. np. postanowienia TK: z 29.03.2000, P 13/99; z 29.11.2001, P 8/01; z 27.04.2004,

P 16/03; z 30.05.2005, P 14/04). Jak przyjmuje się w orzecznictwie TK, dokonanie hierarchicznej kontroli norm i ich ewentualna eliminacja z systemu prawnego nie są konieczne, o ile pozostają dostępne inne środki i metody stosowania prawa – w tym wykładnia w zgodzie z konstytucją (postanowienie TK z 16.03.2010, P 3/07; por. postanowienie TK z 17.10.2007, P 29/07).

Wymóg interpretacji zgodnie z konstytucją wywodzony jest z nadrzędności (formalnej i materialnej) Konstytucji RP w systemie prawnym. Stanowi wyraz dość oczywistej okoliczności: wykładnia prawa nie może nie uwzględniać kluczowego w ustawodawstwie aktu prawnego, jakim jest Konstytucja RP (wyroki NSA: z 21.01.2011, II OSK 101/10; z 12.03.2013, I FSK 703/12). Z tej racji przypisuje się owemu rodzajowi interpretacji charakter uniwersalny, nakazujący jej zastosowanie niezależnie od gałęzi prawa czy rodzaju rozpatrywanej sprawy. Oznacza to, że punktem odniesienia w dokonywanej interpretacji prawa, a zarazem kryterium jej oceny, pozostaje zawsze Konstytucja RP.

Zgodnie z dominującym poglądem wykładnię prokonstytucyjną trzeba uznać za rodzaj wykładni systemowej (wyroki NSA: z 18.11.2016, II OSK 341/15; z 5.07.2016, I FSK 102/15; postanowienie NSA z 22.04.2015, I OZ 343/15; uchwała SN(7) z 19.05.2015, III CZP 114/14; uchwała(7) NSA z 13.11.2012, II OPS 2/12), dokonywanej wszakże w dość wyjątkowym kontekście konstytucyjnym. Okoliczność ta sprawia, że pojawiają się stanowiska opowiadające się za traktowaniem jej jako oddzielnej kategorii wykładni i postulujące, z uwagi na zasadę nadrzędności Konstytucji, jej pierwszeństwo przed wykładnią funkcjonalną i celowościową, a także wykładnią systemową wewnętrzną (zob. wyrok TK z 23.07.2013, P 36/12; uchwała(7) NSA z 13.11.2012, II OPS 2/12). W tym opracowaniu prezentujemy pogląd, że wykładnia prokonstytucyjna jest jednak rodzajem wykładni systemowej ze względu na to, że kontekst konstytucyjny to również kontekst systemowy (→31). Niemniej należy zwrócić uwagę na cechę tego toposu, czyniącą „prokonstytucyjność” miernikiem stosowania innych toposów (które może być w mniejszym lub większym stopniu prokonstytucyjne), a niekiedy sposobem rozstrzygania rozbieżności interpretacyjnych w orzecznictwie czy nawet jego korygowania – co pozwala ją określić mianem metatoposu (por. wyrok TK z 8.11.2000, SK 18/99). Bez wątpienia służy to utrzymaniu jednolitej linii orzecznictwa, budowanej w oparciu o wartości konstytucyjne. Rola, jaką komentowany topos odgrywa w powstawaniu i uzasadnianiu rozstrzygnięcia prawnego, sprawia, że jest on właściwy raczej kontekstowi uzasadnienia niż odkrycia, gdyż służy uzasadnieniu przyjęcia konkretnej hipotezy interpretacyjnej, najbliższej Konstytucji. Może być podstawą podjęcia zarówno pozytywnej (zasądzaającej/skazującej) decyzji procesowej, jak i negatywnej, rozumianej jako odmowa uwzględnienia żądania strony (oddalenie powództwa, uniewinnienie czy umorzenie postępowania).

[7. KRYTYKA] Podnosi się, że wykładnia w zgodzie z konstytucją może zakłócać konstytucyjnie określone relacje między organami władzy ustawodawczej i sądowniczej oraz w obrębie władzy sądowniczej, tj. między TK a sądami (Czarny 2005: 79). Stosowanie tej metody wykładni przez różne ośrodki władzy może też prowadzić do odmiennych rezultatów, a co za tym idzie – do rozbieżności w stosowaniu prawa. W obecnym stanie prawnym żaden organ nie ma bowiem kompetencji do dokonywania powszechnie obowiązującej, zgodnej z Konstytucją RP wykładni ustaw. Oddalanie się od rezultatu wykładni językowej i stosowanie w procesie wykładni norm, zasad i wartości konstytucyjnych może również podważać pewność prawa (→6) i prowadzić do nadawania prawu treści odbiegającej od intencji prawodawcy (Czarny 2005: 79).

Istotnym mankamentem wykładni prokonstytucyjnej jest brak precyzyjnie wyznaczonych granic jej stosowania. Choć wskazuje się, że powinna ona mieścić się w granicach wyznaczonych przez literalne brzmienie przepisu (→27 i 48), to jednocześnie niemal powszechnie akceptuje się możliwość korygowania za jej pomocą rezultatu wykładni językowej. Podnosi się też, że wykładnia prokonstytucyjna z istoty swej ma prawotwórczy charakter, choć jest to negowane w orzecznictwie TK (zob. uchwała TK z 7.03.1995, W 9/94). Zamieszczanie takiej wykładni w sentencji wyroku interpretacyjnego może być niekiedy postrzegane jako sposób uchylania się przez TK od spoczywającego na tym organie obowiązku usuwania z systemu prawa obowiązującego regulacji wątpliwych z konstytucyjnego punktu widzenia. W orzecznictwie sądowym krytykuje się także zamieszczanie rezultatu wykładni w zgodzie z konstytucją w sentencji wyroku interpretacyjnego, zwłaszcza że systemowe skutki prawne takiego wyroku budzą poważne wątpliwości (Czarny 2005: 68). Z kolei praktyka respektowania przez TK jednolitej, utrwalonej i upowszechnionej wykładni sądowej wydaje się podważać istotę wykładni w zgodzie z konstytucją. Skoro bowiem istnieje zgodne z Konstytucją RP rozumienie zakwestionowanego przepisu, to TK nie powinien go odrzucać tylko dlatego, że nie upowszechniło się ono w orzecznictwie sądowym.

Poważne wątpliwości dotyczą ponadto kolejności stosowania wykładni w zgodzie z konstytucją i wykładni prokonstytucyjnej. Z jednej strony można byłoby przyjąć, że punkt wyjścia dla działań wykładniczych stanowi wykładnia prokonstytucyjna, bowiem interpretator powinien w pierwszej kolejności dążyć do nadania przepisowi rozumienia optymalnego z punktu widzenia norm, zasad i wartości konstytucyjnych. Dopiero wówczas, gdy stwierdzi, że tego rodzaju rozumienie przepisu nie jest możliwe, może uznać jego niekonstytucyjność, co jest rezultatem zastosowania wykładni w zgodzie z konstytucją. Niemniej z drugiej strony wykładnię prokonstytucyjną stosuje się w sytuacji, gdy interpretator zakłada,

że przepis jest zgodny z konstytucją, a nawet że istnieje kilka alternatywnych sposobów rozumienia przepisu, w których będzie on z nią zgodny. Stwierdzenie, że istnieją zgodne z konstytucją możliwości rozumienia danego przepisu, jest zaś rezultatem zastosowania wykładni w zgodzie z konstytucją. To ostatnie prowadzi do wniosku, że może jednak, wbrew temu, co wyżej stwierdzono, zastosowanie wykładni w zgodzie z konstytucją powinno poprzedzać zastosowanie wykładni prokonstytucyjnej. Można sobie również wyobrazić scenariusz zakładający naprzemienne stosowanie obu metod wykładni, co jedynie potwierdza tezę, że ich sekwencyjność to niezwykle złożony i skomplikowany problem.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Wykładnia w zgodzie z konstytucją oraz wykładnia prokonstytucyjna powinny stanowić podstawowe metody wykładni w demokratycznym państwie prawa. Ich stosowanie wymaga wszakże znajomości nie tylko tekstu konstytucji i jej aksjologii, lecz także specyfiki jej wykładni. Wykładnia konstytucji to bowiem konieczny element wykładni prawa w zgodzie z konstytucją oraz wykładni prokonstytucyjnej. Upowszechnienie stosowania omawianych metod wykładni w orzecznictwie sądowym może prowadzić do przyspieszenia rozpoznawania spraw z uwagi na samodzielne rozstrzyganie wielu wątpliwości konstytucyjnych przez sądy. Nie w każdej sprawie, w której wątpliwości się pojawiają, zasadne jest bowiem kierowanie przez sąd pytania prawnego do TK (zob. postanowienia TK: z 15.05.2007, P 13/06; z 22.10.2007, P 24/07; z 18.02.2009, P 119/08). W orzecznictwie sądowym omawiane metody wykładni mogą być wykorzystywane zarówno w procesie kontroli konstytucyjności prawa, jak i w procesie rekonstrukcji treści normatywnej przepisu. Wykładnia prokonstytucyjna ukierunkowana na wybór rozwiązania najbardziej konstytucyjnego może też stanowić użyteczny instrument rozstrzygania rozbieżności w orzecznictwie sądowym.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Zasada demokratycznego państwa prawnego (→3); Zasada pewności prawa (→6); Domniemanie konstytucyjności ustawy (→55); Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa (→57).

[LITERATURA] A. Bator, A. Kozak (2005), Wykładnia prawa w zgodzie z Konstytucją, w: S. Wronkowska (red.), Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej, Kraków, 43–66; H. Bogs (1966), Die verfassungskonforme Auslegung von Gesetzen unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, Stuttgart; P. Czarny (2005), Trybunał Konstytucyjny a wykładnia ustaw w zgodzie z Konstytucją, w: S. Wronkowska (red.), Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej, Kraków, 67–91; A. Drozd (2010), Wykładnia w zgodzie z Konstytucją w dziedzinie praw pracy, PS 2, 5–32; K. Fortuna (2014), Wpływ wykładni prokonstytucyjnej na stosowanie prawa przez sądy administracyjne,

w: D. Gil (red.), *Prawo sądowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Lublin, 328–338; R. Grabowski (2016), *Wykładnia w zgodzie z Konstytucją – teoria a praktyka*, w: K. Urbaniak (red.), *Pytanie prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego. Wybrane zagadnienia*, Poznań, 59–71; M. Gutowski, P. Kardas (2017), *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa; M. Imboden (1961), *Normenkontrolle und Verfassungsinterpretation*, w: *Verfassungsrecht und Verfassungswirklichkeit. Festschrift für Hans Huber zum 60. Geburtstag*, Bern; G. Jellinek (1905), *Allgemeine Staatslehre*, Berlin; D. Minich (2014), *Wykładnia konstytucji a wykładnia prawa w zgodzie z konstytucją*, w: M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht (red.), *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych. Cz. 1*, Łódź, 227–241; A. Pułło (2010), *Idee konstytucjonalizmu i państwa konstytucyjnego*, GSP XXIV, 417–423; K. Szczucki (2012), *Prokonstytucyjna wykładnia prawa karnego jako instrument ochrony praw człowieka*, w: R. Sztymchiler, J. Krzywkowska (red.), *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 2, Olsztyn, 65–77; *tenże* (2015), *Wykładnia prokonstytucyjna prawa karnego*, Warszawa; P. Tuleja (2016), *Wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, Poznań; M. Wild (2011), *Wymagania formalne pytań prawnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: A. Siemaszko (red.), *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, Warszawa, 355–393; S. Wronkowska (2008), *Kilka uwag o „prawodawcy negatywnym”*, PiP LXIII/10, 5–20; J. Zajadło (2018), *Wykładnia wroga wobec konstytucji*, PK II/1, 26–36.

[MFW, JH, ML]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

